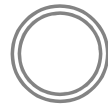

TEORIE DRAMATU

19. 2. 2014

19. 3. 2014

VÁCLAV CEJPEK

(ZDROJ: MANFRED PFISTER: DAS DRAMA)

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

2

- **Veřejnost dramatické komunikace**
  - realizace dramatického (plurimediálního) textu je odkázána na poměrně složitou organizační bázi různých typů divadel
  - dramatické texty mohou být distribuovány jako literatura nebo uváděny

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

3

- afinita* divadla a společnosti
  - přirovnání světa k divadlu
    - ✦ Petronius: „Totus mundus agit histrionem“ – Celý svět řídí herec (Celému světu vládne herec) - ironie
    - ✦ Calderon: Velké divadlo světa – Bůh je režisér, který lidem přiděluje role
    - ✦ Shakespeare: „Celý svět je scéna“ (Jacques ve Večeru tříkrálovém)

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

4

- **Model vnějšího komunikačního systému dramatických textů**
  - souvislost se schématem „Komunikační model dramatického textu“ (schéma „*obdélníčky*“)
  - zde nepřihlížíme ke vztahům uvnitř komunikačního systému, ale zato diferencujeme ve snaze zohlednit vedle vysílače (V) a přijímače (P) také ostatní komunikační faktory:
    - ✦ kanál (fyzikální a psychické spojení mezi V a P)
    - ✦ zpráva (to, co přenášíme, tedy dramatický text)
    - ✦ kód (zakódování vysílačem a dekodování přijímačem)
    - ✦ obsah (co se sděluje a vnímá)

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

5

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

6

- **Autorská sociologie**

- vztah dramatického textu k empirickému autorovi (skutečné osobě autora)
  - ✦ biografismus – přehnané zdůrazňování vazby mezi životem autora a dílem
  - ✦ biografii autora je třeba brát v úvahu, ale nikoli absolutně
  - ✦ spoluurčení člověka společenskými normami
  - ✦ také revolta proti normám je jev společenský
  - ✦ rámec sociálních vazeb jedince určuje jeho možnosti

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

7

- **Struktura dramatického díla souvisí se sociálními vazbami autora i s průběhem jeho vzdělání**
- **Autor literárního textu (a dramatik zvláště) – vstupuje do veřejné komunikace**
  - naplňuje společenskou normu
  - inovačně narušuje společenskou normu

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

8

- Autorské stereotypy s rozdílnými sociologickými vazbami, např.:
  - interpret nábožensko-politického mýtu národa (Řecko)
  - zvěstovatel daných (náboženských apod.) norem jednání (středověk)
  - zvěstovatel stavově vázané sebe prezentace (klasicismus)
  - společensky ustanovený bavič

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

9

- satirický kritik chybného sociálního chování
- angažovaný přímluvce společensky neprivilegovaných skupin
- propagátor revolučních myšlenek
- morální instituce
- experimentátor
- plánovač-tvůrce nových komunikačních procesů
- (...)

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

10

- **Sociální funkce autora – 2 základní modely**
  - expresivní funkce – dramatik souhlasně artikuluje existující společenský konsenzus
  - instrumentální funkce – konsenzus má být teprve vytvořen nebo má být změněn konsenzus dosavadní

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

11

- **Komplexnost sociologie autorů**
  - autor textového podkladu je jen jedním z autorů plurimediálně inscenovaného textu
  - institucionalizovaný vztah mezi autorem textu a dalšími produkčními funkcemi (režie, herci, scénografie...)
  - nebezpečí odcizení literárních textů divadlu – autor má jen malou možnost ovlivňovat podobu inscenovaného díla
    - ✦ playwright in residence (domácí dramatik divadla)

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

12

- Vnitřní organizace produkčních divadelních funkcí
  - extrémně členěná divadelní instituce (moderní doba, současnost)
  - stálý soubor vs. příležitostná skupina
  - repertoárové divadlo vs. hraní en suite
    - ✦ repertoárové divadlo = přesahující souvislosti hracího plánu
    - ✦ v moderním divadle – různé modely vedle sebe

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

13

- **Mediální sociologie (Sociologie médií)**
- Podmínky zprostředkujícího komunikačního kanálu
  - technologický aspekt technických prostředků
  - ekonomický aspekt produkčních nákladů
  - právně-politický aspekt státní kontroly (cenzura, podpora...)
  - aj.

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

14

- **Ekonomické a politické aspekty**
  - veřejnost komunikace = divadlo je chtě nechtě politikum – proto snaha ovlivňovat ho
  - nedůvěra – cenzura, kontrola, finanční subvence jako prostředek ekonomické závislosti...
  - náklady na divadlo jsou značné – proto se velmi zřídka vyskytuje komerční divadlo, které financuje samo sebe (důsledek: ekonomický zájem negativně ovlivní estetickou úroveň)
  - soukromá nebo veřejná podpora

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

15

- Postavení a hodnotové zařazení divadla v systému veřejných komunikačních médií a v subsystému estetických komunikačních médií
  - renesance (alžbětinci) – divadlo je jediný masový komunikační prostředek
  - moderní doba – okrajové postavení

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

16

- **Moderní doba**
  - reflexe a ztráta centrálního postavení divadla v systému veřejných komunikačních médií
    - ✦ pokusy s mýticko-ritualistickými formami
    - ✦ antiiluzivní tendence
    - ✦ odchylky narušující konvenci
    - ✦ atd.

- **Sociologie recepce**
  - vztah mezi dramatickým textem a jeho recipienty
  - největší význam má publikum, které měl autor na mysli jako bezprostředního adresáta svého textu
- **Autorem zamýšlené publikum**
  - je jen částí celku společnosti
  - extrémní příklad – úplná absence takového dobového publika – jevištní realizace nepřichází v úvahu (Sturm un Drang aj.)

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

18

- opačný extrém – autorem zamýšlené publikum je totožné s celou společností (lidové alžbětinské divadlo)
  - ✦ odraz v Shakespearových hrách – překrývání stylových rovin, kontrastní prvky, bohatá struktura obsahu a formy, smíšený personál plebejských, měšťanských a aristokratických vrstev obyvatelstva

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

19

- **Sociologie obsahu**
- Nejde jen o způsob zobrazení společnosti v literárních textech – to je omezené chápání pojmu sociologie obsahu
- Sociologie obsahu = sociální obsahy textů + sociální realita vně těchto textů
- Vztah mezi výběrovým modelem světa (vytvořeným dramatickým textem) a sociální realitou
  - společenská podmíněnost tohoto vztahu

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

20

- Příklady:
- **Molière** zobrazuje např. „prostý lid“ jako *směšné osoby – komické postavy*. Skutečné zobrazení života lidových vrstev se nekoná, zobrazuje se především svět vzdělců, aristokracie, měšťanů... (někdy v karikované podobě)
- **Racine, Corneille** (a klasicismus obecně) – téměř výlučně vysoké vrstvy (stavovská klauzule)
- **Socialistický realismus** – idealizace dělnické třídy, společenské situace, ideologie...

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

21

- Analýza obsahu, výpovědi (content analysis)
  - Analýza obsahů komunikace, které existují ve formě textů (písemné interview, novinový článek atp.)
  - kvantitativní vyhodnocování textu, které může být použito ve spojení s kvalitativními metodami jako kvalitativní analýza obsahu nebo analýza diskursu
  - empirický sociální výzkum – metoda k objektivnímu, systematickému a kvantitativnímu popisu obsahu komunikace
  - využití pro obsahově-sociologickou analýzu dramatických textů
    - ✦ zatím jen triviální drama
  - precizně formulované hypotézy se zřetelem na relevantní znaky

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

22

- **Příklad:**
- **Zkoumání sociálních obsahů populárního dramatu v TV a v divadlech na West-Endu (Londýn) / 1955 – 1965 (J. S. R. Goodlad)**
  - kritérium: kvóty sledovanosti v TV a statistiky uvádění v divadlech
  - 5 dimenzí
    - ✦ dominantní témata
    - ✦ forma
    - ✦ cíle a motivy fiktivních postav
    - ✦ sociální prostředí děje
    - ✦ zakončení dramatu

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

23

- Výsledky:
  - ✦ tematika – milostná a morální
  - ✦ motivace pozitivního hrdiny – láska, motivace negativního hrdiny – touha po moci a společenském vzestupu
  - ✦ sociálně vyšší prostředí
  - ✦ zakončení – happy end, potvrzení společensky uznávaných norem
- Publikum chce
  - ✦ strukturovaný obraz společnosti
  - ✦ potvrzení svých vlastních zkušeností
  - ✦ společensky akceptované chování (expresivní funkce dramatu)
  - ✦ šíření a definování hodnotových norem (instrumentální funkce)

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

24

- Omezená platnost metody analýzy obsahu pro texty vysoké estetické úrovně
  - je potřeba zohlednit kvalitativní aspekty
  - větší hrací prostor pro inovace a odchylky oproti společensky stanoveným estetickým a ideologickým normám

- **Sociologie symbolických forem**
  - Metajazyková dimenze
  - Poetická dimenze
- Komunikace je umožněna teprve aspoň částečnou shodou vysílacích a přijímacích kódů
- Jazykové a mimojazykové kódy = sociálně normované regulační soustavy, v nichž se odrážejí zájmy a potřeby společnosti (společenské vrstvy)
  - podobně: odraz v normách společenského chování
  - v módě
  - v různých konvencích

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

26

- Sekundární estetické kódy přeformovávají a esteticky funkcionalizují primární jazykové a mimojazykové kódy
- realita *vs.* fiktivnost
  - fiktivnost textů = nevyslovená sociální dohoda mezi autorem a recipientem
    - ✦ není vždy respektována – viz alžbětinské divadlo *Sen noci svatojánské*...
    - ✦ opačný postoj – moderní divadlo: zrušení rozílu mezi realitou a fikcí (happening, dokumentární drama...)

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO /
DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

27

- **Formy a žánry – představují souhrn estetických prostředků, které jsou k dispozici a které jsou srozumitelné**

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DIVADLO JAKO SPOLEČENSKÁ INSTITUCE

28

- **Friedrich Dürrenmatt:**

„Tragédie a komedie jsou pojmy týkající se formy, jsou způsobem dramaturgického chování, fingovanými postavami estetiky, které dokážou vyjádřit to stejné. Jen podmínky, za nichž vznikají, jsou jiné, a tyto podmínky jen z malé části náleží do umění.

- Tragédie předpokládá vinu, těžkosti, míru, přehled, odpovědnost. Ve šlendriánu dnešní doby, v tomto posledním tanci bílé rasy, už neexistují žádní viníci a ani žádná odpovědnost. (...) Na nás vyzraje jedině komedie.“

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO

29

- **DRAMATICKÝ TEXT A PUBLIKUM**

TEORIE DRAMATU: DRAMA A DIVADLO / DRAMATICKÝ TEXT A PUBLIKUM

30

- **Kolektivní vnímání a předávání informace**